

Barnet som öppnade vägen

Hovmålaren Bengt Olof Kälde (1936–2014) var en av vår tids mest kända och internationellt verksamma kyrkokonstnärer. Han har utfört stora altarmosaiker, glasmålningar, väggdekorationer, ikoner, logotyper, sigill, exlibris, stämplat liksom bok- och vinjettslag. Kälde var vapenmålare vid Kungl. Maj:ts Orden sedan 1985 och målade mer än ett hundra sköldar för Serafimerorden. Som heraldiker var han en av vårt lands främsta och mest produktiva.

1984–85 hade han uppdraget att göra tre ikoner till lilla kapellet i Svenska teologiska institutet i Jerusalem. Ovanstående ikon är en av dessa och även den som är den centrala av de tre. Jesusbarnet är i centrum. Han har nyss överlämnats av Maria till Symeon, som är klädd i sin bönemantel. Liksom Maria böjer sig denne i vördnad inför barnet. Han tar Jesus i famnen, ser på honom och skall utbrista i sin lovsång ”Herre nu låter

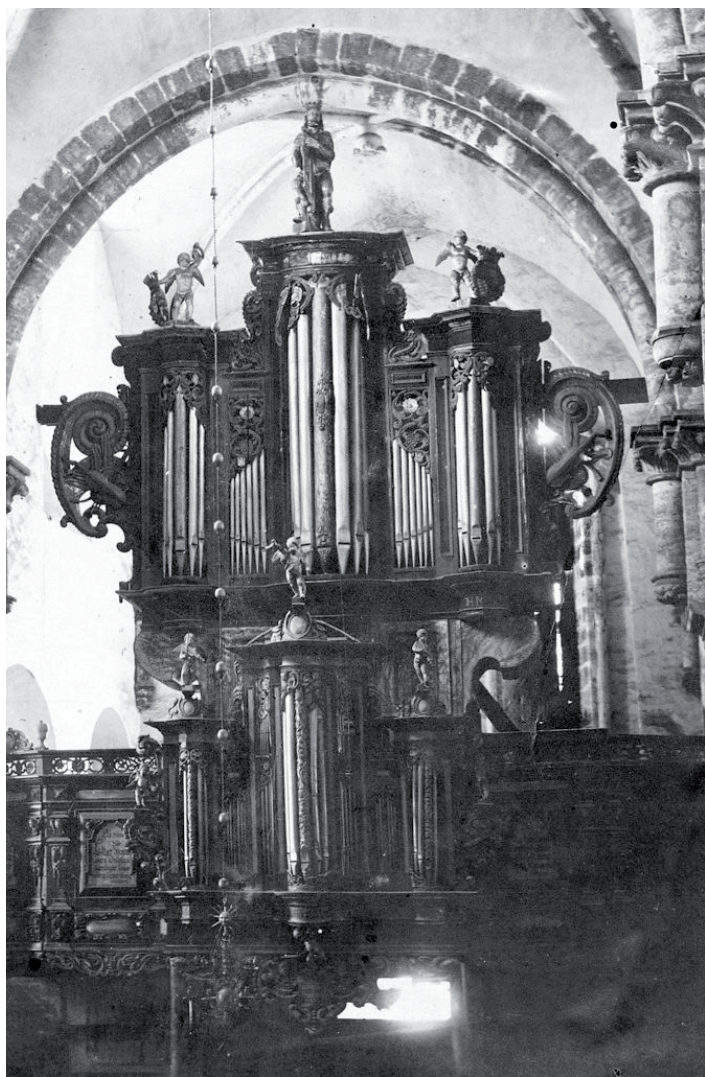
du din tjänare gå hem, i frid, som du har lovat, ty mina ögon har skådat frälsningen”.

Symeon håller barnet över templets altare, där en rulle med en bibelbok ligger. I bakgrunden syns den kupol på den nuvarande tempelp platsen i Jerusalem, som står på den plats där man menar att templets allraheligaste låg: klippan går där i dagen. Allt detta har en djup symbolisk betydelse. Det markerar hur Kristus är Ordet, som var i begynnelsen och som blev människa; han är uppfyllelsen av det Gamla Testamentets profetior.

Att Kristus hålls över altaret kan också ikonografiskt tolkas som en profetia om att detta barn en gång skall offras för världens alla synder. Då öppnas Det allraheligaste för oss människor.

Målningen är i original 87 x 5 x 106 cm.

Insamlingen till orgel i Varnhem fortsätter

Sedan några år tillbaka pågår projekteringsarbete och en insamling till en kommande barockorgel i Varnhems klosterkyrka. Orgeln skall byggas av Karl Nelson i Lovene utanför Lidköping. Tre bildhuggare med koppling till Tibro hantverksakademi är engagerade för utformningen av de många ornamenten och skulpturerna till orgelns fasad. Det största och mest kostbara av dessa är kung David som spelar på en harpa. Figuren är 155 cm hög och kröner fasadens mittkrön. Det är med stor glädje som projektgruppen för orgelarbetet har fått motta en donation av Henry Ragnarsson i Uppsala om 530 000 kr för återskapandet av kung David. Den ursprungliga skulpturen av kung David, skuren av Läcköbildhuggaren Georg Baselaque ca 1673, gick förlorad i branden på läktaren 1965.

I Första Samuelsboken kap.16 berättas om kung David och harpan och som kanske har legat till grunden att Magnus Gabriel De la Gardie en gång lät utforma sin orgel i Varnhem på detta sätt:

¹⁴ Men HERRENS ANDE HADE LÄMNAT SAUL OCH EN OND ANDE SOM HERREN SÄNT PLÅGADE HONOM. ¹⁵ Sauls närmaste män sa då: "Vi ser att en ond ande som HERREN SÄNT PLÅGAR DIG. ¹⁶ Vår herre, lät oss dina tjänare söka reda på någon som kan spela harpa. Harpans toner kommer att få dig att må bättre när den onde anden plågar dig." ¹⁷ Saul svarade dem: "Det är bra, leta reda på någon som är duktig att spela och ta hit honom till mig."

¹⁸ En av dem sa då att han kände till en ung man i Betlehem, son till en man som hette Jishaj. Den unge mannen var inte bara skicklig på att spela harpa, han var också modig och en duktig soldat, såg bra ut och talade väl. Sedan tillade han: "Dessutom är HERREN MED HONOM." ¹⁹ Saul sände därför en budbärare till Jishaj och bad att han skulle skicka sin son David, han som vaktar fåren. ²⁰ Jishaj skickade David till Saul och med honom en åsna lastad med bröd, en skinnsäck med vin och en killing.

²¹ David kom så till Saul och trädde i hans tjänst. Saul tyckte om David och David blev en av hans väpnare. ²² Saul skickade bud till Jishaj: "Låt David stanna i min tjänst, för han har vunnit min välvilja."

²³ Varje gång anden som Gud sänt kom över Saul, spelade David på harpan. Saul kände sig då lättad och mådde bättre och den onde anden lämnade honom.

David anses också vara författare till många av de psalmer som finns i den gammal-testamentliga boken Psaltaren. Även på Läckö kyrkorgels fasad finns en Davidsbild.

Den totala summan som hittills är insamlad till projektet är 6 097 444 kr. Till detta kommer en donation av 30 000 dollar från Barbro Oshers Pro Suecia Foundation (cirka 240 000 kr).

Johnny Hagberg

50 år sedan Boråskyrka blev katolsk

Idag är det inte ovanligt att en kyrka eller kapell övertas av en romersk katolsk församling. 1971, för 50 år sedan var det ytterst ovanligt. Så var det ändå i Borås där Tullenkyrkan som ägdes av Svenska Missionsförbundet såldes till den katolska församlingen. Invigningen skedde i god ekumenisk anda som reportagen i Borås tidning anger den 26 september 1971.

Luthersk kyrka i Borås blev katolsk

Med många korstecken och böner, skyar av rökelse och vigvattenstänk över de röda tegelväggarna invigde på lördagen katolske biskopen i Sverige, John E. Taylor, S:t Sigfrids kyrka i Borås, f.d. Tullenkyrkan.

Den katolska kyrkans internationella art präglade den två timmar långa högtiden. Biskopens fryntliga amerikanska brytning blandades med tyska röster från tjugotalet assisterande präster och invandrarnas stämmor med språkmelodier från många av Europas länder. Detta är inget nytt för en katolsk församling. Men nytt för den katolska kyrkan i Sverige är att den fått överta ett tempel från ett protestantiskt samfund och att två svenska präster i sina svarta kaftaner medverkar inom ramen för en katolsk mässa.

Så skedde i Borås i går i det att kontraktsprost Ragnar Lundell och missionsförsamlingens pastor Bengt Zettraeus talade under själva gudstjänsten.

Något enastående

Det var inte en produkt av ögonblickets feststämning utan ett sakligt konstaterande när pater Andreas Rask i sin predikan sa:

— Detta är något enastående, en unik situation i kristenhetens historia i detta land. För första gången övertar en katolsk församling en kyrka som hittills brukats av en annan församling.

Patern gjorde en elegant antydning om 1500-talet:

— Historien är inte fattig på exempel i motsatt riktning,

Processionen på väg in i S:t Sigfrid. I andra raden tre Boråspräster, katoliken Rainer Kunze, missionsförbundaren Bengt Zettraeus och lutheranen Ragnar Lundell.

som vi dock inte skall fördjupa oss i en sådan här dag, sa han och lämnade därmed diskret den hårdhanta omvandlingen av katolska kyrkor till lutherska för över 400 år sedan.

Trångt i varje vrå

Det var trångt i varje vrå när den långa processionen gick fram till altaret, biskopen ymnigt välsignande församlingen med korstecken. Kyrkoherde Rainer Kunze välkomnade till den historiska händelsen. Rökelsekaret tändes, och efter den inledande liturgin med skriftläsningar på svenska och tyska predikade pater Rask.

Invigningen med böner, rökelse och vigvatten förrättades av biskop Taylor. Nattvarden firades och den röda evighetslampan tändes vid tabernaklet, där nattvardsbrödet bevaras.

S:t Sigfrid hade fått också de yttre tecknen på att den nu är en katolsk kyrka.

Mässan, med både sin mystik och intellektuella klarhet, avslutades av en präst från Svenska kyrkan och en från Svenska Missionsförbundet.

— På en pastorsexpedition vet vi hur många invandrade som kommer, sade Ragnar Lundell. Vi känner oro för deras eviga väl. Nu har vi någonstans att visa dem. Och vi har någon att fortsätta våra samtal med.

Förblir ett heligt rum

Pastor Bengt Zettraeus erinrade om att när Missionsförsamlingen en gång byggde kyrkan var dess bön att människor skulle möta Gud där. Så har också skett under åren. När församlingen fick nya lokaler var det en stor glädje för den

att kyrkan förblir ett heligt rum.

Efter högtiden gavs middag i kyrkans källarvåning. Inslaget av präster var stort och varierat: katoliker, missionsförbundare, metodister, lutheraner.

FORTSATT KÖ. Kösituationen vid lasarettet i Borås är oförändrad. Dvs väntetiden för icke akuta fall varierar idag från några veckor ända upp till ett år. Det framgår av den undersökning av köläget som sjukvårdschef Arne Aldman gjort.

Hårdast drabbad är fortfarande ögonkliniken. 1.087 personer finns på väntelistan och väntetiden kan bli upp till ett år. Kirurgen har 447 på kö till slutna vård – det innebär i tid som längst 4–5 månader. Öron 490 – tre månader. Psykiatriska kliniken har 456 i kö – väntetid upp till 60 dagar.

*Skara stiftshistoriska sällskaps
medlemmar
tillönskas en
God Jul och Gott Nytt År*

Gravmonument i Västergötland

Den 11 juni 2021 försvarade författarinnan sin doktorsavhandling i arkeologi vid Göteborg universitet. Boken är omfattande och rikt illustrerad och består av två huvuddelar, en katalog (s. 397–565) och den föregående analysdelen. Katalogen är en förteckning över de lämningar som förf. har studerat. Här finns borgar och befästa gårdar, övriga gårdar samt inte mindre än 100 kyrkor och kyrkplatser registrerade. Man kan läsa om Aranäs, Husaby biskopsborg, Gudhems kloster och kyrka, Lurö kyrkplats, Husaby kyrka, och förstås en rad mindre kända byggnader och platser. Eftersom katalogen ger noggranna upplysningar om skriftligt källmaterial, tidigare genomförda undersökningar, resultat av i nutid gjorda undersökningar, fynd och dateringar, utgör den en mycket värdefull sammanställning för framtida forskning. Den är högst användbar även för personer som vill besöka platserna mer som turister för att ta del av Västergötlands, Dalslands och Värmlands fascinerande och långa kyrkohistoria. Som framgår av titeln handlar analysen specifikt om gravmonumenten men i realiteten mycket, mycket mer som har med dem att göra – lite för mycket för att avhandlingen skall vara helt begriplig i alla stycken och en behaglig läsupplevelse. Framställningen hade vunnit på att mindre material hade använts generellt sett, och större språklig precision här och var hade givit avhandlingen ett lyft.

Förf. tar sin utgångspunkt i det faktum att Västergötland skiljer sig avsevärt från samtliga andra svenska landskap genom att det finns över 600 kända gravmonument från 1100- och 1200-talen där. Det är dessa som analyseras främst från en arkeologisk utgångspunkt och med inriktning på frågor som gäller deras roll i det som förf. benämner ”begravningspraktiken för vissa aktörskollektiv”. Det handlar alltså om själva begravningsarna, eller kanske hellre gravsättningarna, när man ser till förf:s källmaterial, och hur dessa förändrades över tid samt vilken roll bilder och inskrifter har spelat, just när andra såg på dem – för att anknyta till avhandlingens titel.

För kyrkligt och historiskt intresserade personer från Västergötland, eller med olika slags anknytning dit, är monumenten säkert bekanta; det handlar bland annat om liljestenar, stavkorshällar och flerdelade gravmonument (se den intressanta spridningskartan Fig. 1 sid. 23). En utförlig presentation av källmaterialet och referensmaterialet ges på sid. 95–185, där det visar sig att förf. går geografiskt långt utanför Vänerområdet för att ge relief åt vad som skedde inom detta. Här förekommer därför sådana kyrkplatser som Bjälbo och Örberga i Östergötland, Mörbylånga på Öland, domkyrkan i Trondheim och klosterkyrkan i Ringsted på Själland. Jämförelsen ges på så sätt en avsevärd bredd. Det bör framhållas att en katalog över liljestenar och stavkorshällar gjordes klar av bland annat avhandlingens förf. redan 2007 och har publicerats separat – också det en betydande insats som resulterat i ett ovärderligt hjälpmedel. Den katalogen kompletteras i avhandlingen med en annan katalog, vari registreras den kontext av arkeologiskt undersökta lämningar som gravarna hört samman med i den kyrkliga miljön.

Från sid. 61 och framåt ger förf. ett viktigt bidrag till klassificeringen av gravmonumenten, något som varit föremål för diskussion inom tidigare forskning. Förf. stannar för att dela in dem i fyra kategorier: 1) liljestenar och plana stavkorshällar, 2) flerdelade gravmonument och fasade lockhällar, 3) tidigkristna gravmonument (ibland kallade eskilstunakistor) och 4) stenkistor under jord. Diskussionen om den bästa klassificeringen lär fortgå men inte utan förf:s bidrag till den. Men förf. stannar alltså inte vid de synliga monumenten i snäv mening utan sätter dem också i relation till vad som kunnat klarläggas under jord med hjälp av arkeologiska undersökningar, alltså sådant som andra inte sett tidigare efter det att graven skottades igen. Frågan kan då ställas, vilken funktion sådana påkostade, för framtiden osynliga ”monument” fyllde. Till belysning tjänar skriftligt källmaterial såsom runinskrifter och lagtexter med exemplifieringar också från andra delar av Sverige, övriga Skandinavien samt de brittiska öarna. Det är emellertid inte bara de yttre formerna i eller på graven som behandlas utan även den gravlagda personen och hur han eller hon arrangerades i graven.

Kapitel 6 utgör huvudkapitel med hänsyn till avhandlingens grundläggande frågeställning och behandlar gravmonumentens form, deras bilder och texter (inskrifter), alltså det som kunde ses av dem som besökte kyrkogården i fråga och som på olika sätt omtalade den dödes status. Detta leder förf. över till att också diskutera förekomsten av relikier under rub-

riken ”Att manipulera förfädernas ben”. Och hon tar upp de två bevarade relikskrin som finns från Västergötland, från Eriksberg respektive Jälla.

Det sjunde kapitlet är det som kanske kan sägas ha störst intresse ur teologisk synvinkel, även om hela avhandlingen i alla sina beståndsdelar har kyrkligt intresse; de gravsatta personerna var ju döpta kristna och levde i ett totalt kristet sammanhang i fråga om både lära och praxis. Men i kapitel sju sätts begravningspraxis i relation till troslära och ”kyrklig liturgi” (som det heter i avhandlingen) men tyvärr inte den utsträckning som förutskickas på sid. 233. Det hade annars varit intressant med en fördjupning av de liturgiska aspekterna. Förf. behandlar bland annat synen på döden som en sömn och en kristen begravningsplats som en plats för denna sömn (grekiska och latin coemeterium jfr engelskans cemetery), och den beständighet (stenkistor och gravmonumenten av sten) som kroppen tänktes vila i fram till uppståndelsens dag. I detta sammanhang drar förf. också in skärselden i sin diskussion av de kvarlevandes betydelse för de dödas själar genom möjligheten att bedja förböner och låta läsa själamässor. Hon för här ett intressant och förståelsen av hennes primärmaterial viktigt resonemang om den kollektiva domen vid tidens slut och den individuella redan i dödsögonblicket (om nu dessa ”tidpunkter” verkligen skildes åt).

Förf. presenterar inom ramen för varje kapitel sina slutsatser som summeringar mer i detalj men avslutningsvis (s. 345-357) övergripande för avhandlingen som helhet. Viktigt härvidlag är förstås att Västergötland skiljer sig så tydligt från andra svenska landskap genom de monument som uppfördes på kyrkogårdarna i form av liljestenar och stavkorshällar sedan stenkyrkobyggandet nått en mättnad – för att använda förf:s språkbruk – under 1200-talet. Varför det blev så, framgår inte, och förf. tycks samtidigt motsägelsefull (s. 345-346), när det gäller dateringen, alltså frågan huruvida dessa monument hör till perioden då stenkyrkorna uppfördes eller (också) till tiden efter detta. Det skulle ha varit intressant att få det preciserat, eftersom det spelar roll för vilken information om samhällets och elitens sammansättning som kan utvinnas av monumenten i ett kronologiskt perspektiv. Hur som helst ger den faktaspäckade avhandlingen anledning till många andra reflexioner att ha med sig utan eller vid besök på de olika kyrkplatserna i Vänerlandskapet.

Bertil Nilsson

Anna Nyqvist Thorsson, När andra ser. Gravmonument, social praktik och aktörskollektiv under 1100- och 1200-talen i Vänerlandskapet. Göteborgs universitet 2021, 565 sid.

Grästorpsidningen 1904

Arbetet med Osby församlings Krönikeböcker fortsätter

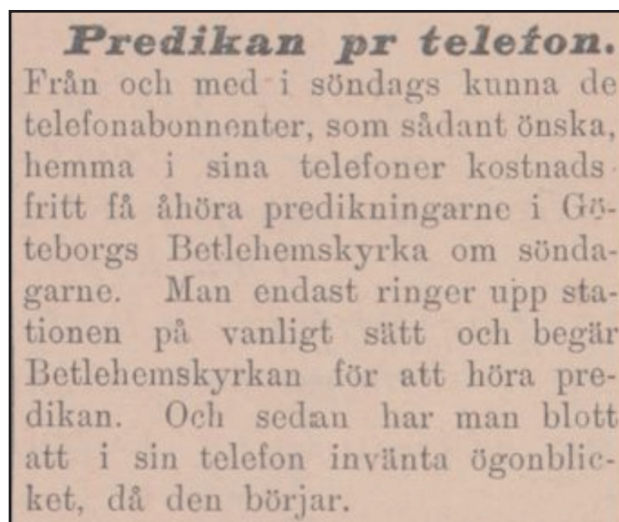
Kyrkodag i Osby med internationella gäster

Under hösten har arbetet med Osby församlings Krönikeböcker fortsatt. En grupp är tillsatt med representanter från bland annat Skara stiftshistoriska sällskap och Lunds stiftshistoriska sällskap. Innehållet i böckerna är ytterst intressant både kyrkohistoriskt, ekumeniskt och etnologiskt då de speglar ett församlingsarbete under mer än 30 år. Frukterna av detta banbrytande ideologiska och liturgiska arbete kan man se i Svenska kyrkan idag. Det är då den liturgiska förnyelsen som har anammats i de flesta församlingar inom den Svenska kyrkan. Ett exempel: tisdagen den 16 november samlades präster och diakoner från Skara stift till Mässa med parentation vid domkapitelsval. Mässan inleddes med en stor procession där präster och diakoner klädda i liturgiska kläder, med kors, ljus och evangeliebok tågade fram till altaret. Biskopen var iförd full skrud och vid själva mässfirandet kunde ses både korstecken och elevation. Det är inte så många år sedan detta var en omöjlighet och skulle betraktas som ytterst ”katolsk.”

Utvecklingen inom svenska kyrkan kan förklaras genom öppenhet och ekumeniska kontakter men utan tvekan kan man kyrkohistoriskt spåra grunden för dagens liturgiska rikedom i det som utfördes i den nordskånska skogsbygden och Osby församling mellan åren 1932-1964.

Mycket av det som kyrkoherde Gunnar Rosendal (Fader Gunnar) sjösatte inom sin församling kom initialt att vålla stora strider och renderade i ett flertal domkapitelsanmälningar. Men sakta men säkert har hans värdegrundsprogram som han lade fram tidigt och sedan omsatte i praktiken tagit plats i svenska kyrkan och inte minst genom 1976 års handbok.

Johnny Hagberg

New Knight of the Grand Cross of the Pontifical Equestrian Order of Saint Sylvester

I Vatikanens tidning *L'Osservatore Romano* av den 12 november 2021 återfinns ett tal av Vatikanbibliotekets prefekt, Monsignore Cesare Pasini i samband med att förre Vatikanambassadören Fredrik Vahlquist tilldelades den förnämsta graden av påvliga San Sylvesterorden. Då både Vahlquist och biblioteket är medlemmar i Skara stiftshistoriska sällskap är det hedrande att få återge denna artikel. Sällskapet är också tacksamma för alla de ”dörrar” som öppnats och de kontakter som knutits i Rom genom Vahlquist förtjänst liksom genom ambassadören Bo Theutenberg.

Tal vid ordensföreläning

New Knight of the Grand Cross of the Pontifical Equestrian Order of Saint Sylvester

A symbol of true friendship

MSGR. CESARE PASINI

Pax et bonum

It gives me great pleasure to greet His Excellency Ambassador Fredrik Vahlquist in this “Franciscan” way as he receives the rank of Knight of the Grand Cross of the Pontifical Equestrian Order of Saint Sylvester. He often concludes his messages with these Latin words, and I have read them many times at the end of the emails we have exchanged over the years. They provide a welcome and noble sign of the “Franciscanism” which accompanies us today: this honour which is presented here by Cardinal José Tolentino de

Mendonça is in fact bestowed by the Pontiff who considers St. Francis as more than just a name.

In composing these remarks, I looked to our electronic correspondence for some meaningful insights with which to mark this occasion. But as I am sure we all recognize, the “vast sea” of emails is too large and chaotic and therefore of little use to capture the story of one’s connections, collaborations, the life of an institution, or even the course of a friendship. Nevertheless, I have made the attempt.

I found particularly eloquent the very first message (in chronological order) from Fredrik Vahlquist. Dated 2 October 2008, it was sent after he had become the Swedish Ambassador to Croatia having served as Ambassador to the Holy See from May 2002 to June 2008, and was addressed to Barbara Jatta and copied to Paolo Vian and to Cardinal Raffaele Farina (who unfortunately could not be here today). Indeed, it was then-Prefect Farina who had first approached Fredrik with regard to the manuscripts of Queen Christina of Sweden that are preserved in the Vatican Library. After some meetings and other necessary developments, we began to formulate the great plan to restore and preserve the manuscripts of Queen Christina with the financial support of the Marcus and Amalia Wallenberg Foundation. In this email, Vahlquist expressed his gratitude for having received “the very interesting and well-written article” by Paolo Vian that appeared in *L'Osservatore Romano* on 30 July of that year, which recounted the conversion of Queen Christina, the history of her collection up to its inclusion in the Vatican Library, and the generous support from Sweden for its restoration. Vian had written that

this initiative constituted the “apex of a long-standing friendship and of the respectful and affectionate consideration for the Vatican institution”, which was part of the “dense network of relationships built by Ambassador Vahlquist, including the participation by members of the Library’s staff at conferences in Sweden, the gifts of precious printed books and facsimiles to the Library, and the visits to the Library by various Swedish delegations”. Vahlquist confessed that he felt “a bit moved by [Vian’s] kind words about my — that is, his — part in our joint project”.

I can sincerely say that it is indeed we who have been moved by his many acts of friendship, solicitude, and aid which are far from having ended in 2008! One need only recall the wonderful exhibition, entitled *Bilder av Kristina*, of a selection of restored volumes at the Royal Armoury (Livrustkammaren) in Stockholm in 2013, or the generous support for the organization of the Salone Sistino where we are gathered today; for the cataloguing of printed volumes (incunabula and Aldines), and for the challenging project, still in progress, to digitize and catalogue a large number of manuscripts in Queen Christina’s collection.

I have used the word ‘friendship’ to describe our collaboration with Ambassador Vahlquist, and I cannot pass over the many convivial gatherings at the *Villa Medulla*, as

Ambassadör Fredrik Vahlquist, Monsignore Cesare Pasini och Sällskapets ordförande Johnny Hagberg i samband med överlämnandet av vadstenstrycket *Horae de Domina*.

Fredrik likes to call it, the home of Barbara Jatta, a true friend of Vahlquist and of Sweden (from which she received the honor of *Commander of the Royal Order of the Polar Star*). On those occasions, we have shared a table and pleasant conversation with Fredrik and his wife Elisabeth (warm congratulations in anticipation of your celebration of fifty years of marriage in 2022!), with many Swedish friends (I think here especially of Åke Bonnier, Dean of the Cathedral of Stockholm and then Bishop of Skara [Church of Sweden]), and many friends of Sweden (I note one who is present with us today: Anna Della Croce Brigante Colonna, former Italian Ambassador to Sweden).

From time to time Fredrik would include welcome details about himself and his family in our correspondence, with particular reference to Vadstena and St. Bridget, both of which have strong meaning for him. Not only is Vadstena his birthplace but it is also where St. Bridget founded the first monastery of the order which takes its name from her, and where her remains were laid to rest. Fredrik is proud to note that he was born on 3 May “almost exactly 600 years after the founding of the Mother Convent of Saint Birgitta’s Order on 1 May 1346”, to quote his own words. It has been our pleasure to come to know and to share the profound yet reserved spirituality of Fredrik and Elisabeth, faithful members of the Church of Sweden.

These links between Fredrik Vahlquist and St. Bridget

extend also to the Bridgettine Sisters. Thanks to him we have had occasion to visit the Casa di Santa Brigida in Piazza Farnese, the place where the saint lived and died.

I have not yet mentioned that this distribution desk (for books), from which we are speaking, was inaugurated on 27 April 2015 by Queen Silvia of Sweden, and that, thanks to Frederik Vahlquist, it was donated by the Foundation of King GustafVI Adolf for Swedish Culture (Stiftelsen Konung GustafVI Adolfs fond för svensk kultur). Indeed, through the efforts of Ambassador Fredrik Vahlquist, the Vatican Apostolic Library has grown closer to the Swedish nation in many ways. While we have been privileged for many centuries to preserve the library of Queen Christina and with it the rich cultural heritage of Sweden, and indeed of the world, that it contains, we acknowledge with great gratitude the generous support that the Swedish people have shown for the Vatican Apostolic Library.

We are indeed happy to join Cardinal José Tolentino de Mendonça as he presents this honour conferred upon His Excellency Ambassador Fredrik Vahlquist by Pope Francis. We wish to thank him personally for the friendship, generosity, and dedication with which he has done so much for us with — if I may say so — an *exquisitely evangelical* graciousness, one which seeks the good of others without recompense.

Pax et bonum, dear Fredrik.

I skuggan av ett helgon

Katarina av Västena. Färglitografi av Erik Olson

Att den heliga Birgitta for genom Skara stift 1349 och gjorde ett besök i domkyrkan vet vi. Det var faktiskt samma år som hon lämnade Sverige för alltid. Men att hennes dotter Katarina skulle varit i Skara finns det ingen anteckning om. Det fanns visserligen sedan mitten av 1200-talet ett Katarinakloster där, men det hade namn efter en helt annan Katarina, hon som var vän med Sankt Franciskus.

”I skuggan av ett helgon” är en nyutkommen bok av författaren och översättaren Eivor Martinus och i den spelar Katarina, Birgittas dotter, en stor roll. Boken hade lika väl kunnat heta ”i skuggan av det heliga”, för det är helighet som Eivor Martinus är på spåren. Hon använder sig av två stora kompassnålar, nämligen den heliga Birgitta och hennes dotter Katarina. Man inser under läsningen att det på ett explicit sätt var Katarina som levde i skuggan av ett helgon.

Det finns något som inte går att fånga bara med förnuftet. Ett mysterium, som man kan söka och välja att acceptera, eller inte. Hjälp i sökandet kan ges av helgon, och på det sättet lever vi alla ”i skuggan av helgon”.

Eivor Martinus är på en gång rädd för att vi håller på att förlora möjligheten att uppleva helighet i vårt ivriga sökande efter lycka, samtidigt som hon väljer att hålla sig ifrågasättande till allt och alla som genom tiderna kallats heliga. Hon hamnar i sin spaning inte bara hos medeltida helgon utan hos

präster och teologer hon mött, och inte minst hos birgittanunnorna i Vadstena. Det hela utvecklar sig till en pilgrimsresa i tiden, i helgonens fotspår och en resa inåt.

Jag skulle vilja säga att Eivor Martinus är en utmärkt följeslagare för sina läsare. Hon är personlig och öppen med sin egen längtan. Hon resonerar mer än hon slår fast. Hon delar med sig av möten som inte var och en kan göra. Hon är kritisk där kritik hör hemma. Hon sörjer över en tilltagande ytlighet, också i kyrkan. Hon frågar varför vi tillåtit en tilltagande avmystifiering i de reformatoriska kyrkorna och ser att mycket av skönheten försvann i iveren att skala av och rensa för att ge plats åt förkunnelsen.

En stor del av boken berättar om den heliga Birgitta, som ju inte var alldeles enkel att ha i sin närhet, inte ens för sina egna barn. Samtidigt som hon kunde vara mild och hjälpsam kunde hon vara dömande och sträng. Också mot sig själv. Trots att hon satsade allt för att få påven att flytta tillbaka från Avignon till Rom och att få sin orden godkänd fick hon inte uppleva något av detta. Det blev hennes dotter Katarina som slutförde. Utan henne hade det kanske inte blivit så mycket av varken helgonförklaringen av Birgitta eller med det första birgittinklostret i Vadstena. Det är Eivor Martinus poäng. Det finns enstaka fyrbåkar av det heliga som syns och märks, men det är i skuggan av det heliga som livet sker och förs framåt.

Kanske skulle Katarina kallas för helig minst lika mycket som hennes berömda mor, men det verkar inte som om Katarina skulle varit så entusiastisk över det. Hon hade ett annat perspektiv. Eivor Martinus menar att vi kan känna igen oss mycket mer i henne.

Tänk, skriver hon, att få stå i en katedral smyckad med medeltida målningar, upplyftande musik, ljus, den söta doften av rökelse, människor som sakta rör sig – en samlad skönhet. Hon var med om det en gång i Nice. ”Jag tror att jag hade hamnat i skuggan av det heliga.”

Anders Alberius

Vår medlem, professorn em. i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet har mottagit ett förnämligt pris från Kungliga Gustav Adolfs Akademien i Uppsala. Det är ur *Nils Ahnlunds prisfond* och räknas som ett av akademiens viktigaste och mest betydande. Han erhåller priset för ”hans undersökningar av samiska dialekter och för hans viktiga bidrag till fenno-ugristiken, både i Sverige och internationellt.”

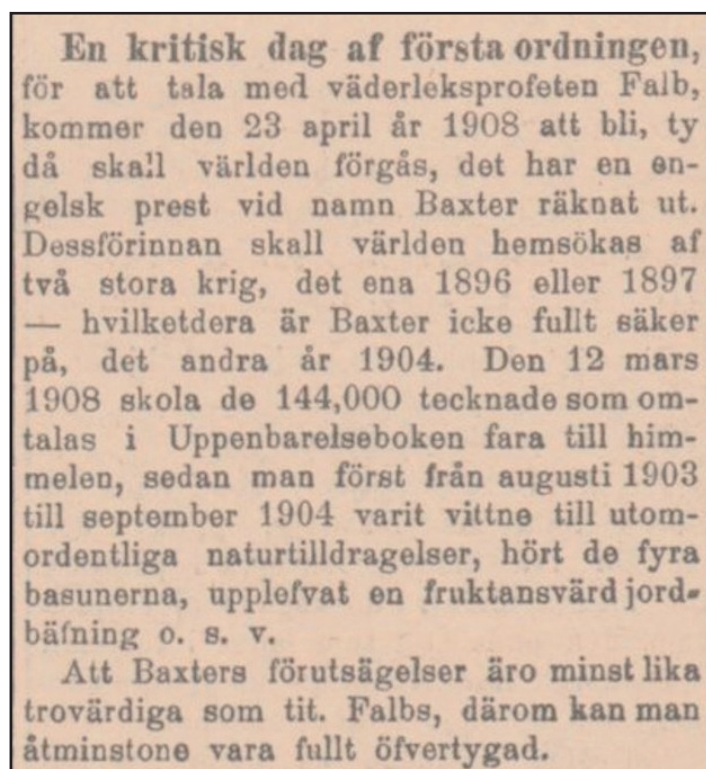
Lars-Gunnar Larsson var inspektör vid Västgöta nation i Uppsala 1999-2011.

Edsleskog firade 801 år

Den 4 november firades det stort i dalsländska Edsleskog. Det var årsdagen av påven Honorius III:s brev till skarabiskopen Bengt den yngre med tillåtelse att erbjuda avlat till de som besökte den under byggnad varande stora tegelkyrkan i Edsleskog. Detta bottnade i den vallfart som uppstått kring den på orten mördade prästen Nils, en historia som Bertil Nilsson tidigare skrivit om i bladet. Sedan 2019 har under tre somrar grävningar utförts på den gamla kyrkplatsen genom Lödöse museum i samverkan med Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund. Mycket ny kunskap har byggts upp kring den osedvanligt stora och tidiga tegelkyrkan, något som satt Dalsland på den arkeologiska kartan. Firandet av årsdagen för det påvliga brevet skulle egentligen ha skett förra året, men epidemin satte käppar i hjulet. Så det blir istället 801 år.

Vid sidan av smygpremiär för en mindre utställning om kyrkan och undersökningarna så bjöd hembygdsförbundet, Åmåls kommun och pastoratet in till en välfylld eftermiddag med föreläsningar som avslutades med vesper i nya kyrkan, en byggnad som är av betydligt ringare dimensioner än den ursprungliga treskeppiga korskyrkan i tegel. Första föreläsaren var Sara Risberg från Riksarkivet som redde ut all tillgänglig fakta kring påvebrevet och skarabiskopens sannolikt halvårslånga vistelse i Rom, troligen den första svenska beskickningen till curian. Anton Lazarides från Lödöse museum redogjorde för resultaten av somrarnas utgrävningar med ett rikt bildmaterial. Nu stundar det stora arbetet att sammanställa och utvärdera undersökningarna i en rapport. Karlstads stifts biskop, Sören Dalevi, reflekterade kring kyrkans materiella och immateriella kulturarv samt olika läsningar av kyrkobyggnaden. Tidigare turistchefen Johan Abenius och hembygdsförbundets ordförande Gerhard Jansson avslutade med tankar kring hur Edsleskog kan utvecklas som besöksmål med fokus på platsens spännande historia. Kyrkan var fylld med besökare från Dalsland, Värmland och Västergötland som ville veta mer om denna bortglömda del av det medeltida Skarastiftet.

Robin Gullbrandsson

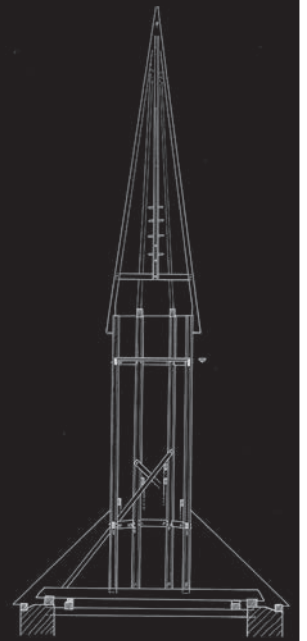

Medeltidens glömda rum. Nya studier av taklag och torn i Skara stifts kyrkor

Medeltidens glömda rum

Nya studier av taklag och torn i Skara stifts kyrkor

Robin Gullbrandsson
Mattias Hallgren
Anton Hansson

Nu kommer uppföljaren till boken ”Medeltida taklag i Skara stifts kyrkor”. Följ med på upptäcktsfärd ovan kyrkvalven! Som en fördjupning av Skara stifts inventeringar av medeltida kyrktak och klockstaplar har ett tiotal västgötska kyrkor undersökts under 2020–2021.

Arkeologen, timmermannen och dendrokronologen har med sina olika perspektiv gått samman att skärskåda de månghundraåriga timmerkonstruktionerna. De finner många spår av hur medeltidens timmermän arbetade, vilka resurser de hade till sitt förfogande och vilka verktyg de använde. Vindar och torn speglar kyrkobyggnadernas skiftande öden, såsom brukande, förfall, ombyggnader och bränder. Konstruktionerna väcker också frågor om hur kyrkobyggarnas kunskaper och nätverk såg ut. Hur mycket är europeiskt allmångods och hur mycket är spår av äldre skandinaviska byggnadstraditioner?

Förf. Robin Gullbrandsson, Mattias Hallgren, Anton Hansson

Boken är utgiven i samarbete mellan Skara stift, Västergötlands museum, Traditionsbärarna, Lunds universitet och Skara stiftshistoriska sällskap. Pris 200 kr

Allmänna Länstidningen 1894

Sacred Emblems in Western Sweden

Nära Vänerns strand mellan Lidköping och Såtenäs ligger Tådene kyrka. Hur många känner till att i denna till synes lätt slumrande kyrka finns en av Sveriges märkligaste litterära konstsatter? Under Stormaktstiden lät nämligen patronatsparet Gabriel Lilliehöök och Brita Christina Bonde på godset Storeberg bygga Tådene 1700-talskyrka. Kyrkan fick påkostade emblemålningar i enlighet med det liturgiska kyrkoåret. Dessa var placerade på utsidan av varje kyrkbänksdörr, totalt 57 stycken. 36 av dessa är bevarade och finns idag uppsatta till beskådan i den nya 1800-talskyrkan.

Författare till studien om dessa bänkdörrar är konsthistorikern PhD Simon McKeown från det prestigefyllda Marlborough College i Storbritannien. McKeown presenterar de emblematiske dörrarna och sätter in dem i sitt liturgiska och bildmässiga sammanhang. Han skildrar även ingående de historiska skeendena gällande friherreparet, uppbyggnaden av de tre successiva kyrkorna i Tådene och upphovspersonerna till måleriet och textverserna i Tådene. McKeown är en vitter ledsagare in i emblematikens värld. Han drar trådar både till rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardies emblematiske bänkdörrar i Läckö slottskapell och till den grek-romerska mytologin och de kristna förebilderna i den samtida emblemkonsten i Europa.

Den nyblivna änkan Brita Bonde slutförde kyrkobygget. Hon tillhörde den svenska högadeln och genom emblemålningarna markerade hon sin internationella bildning och kyrkans exklusiva karaktär. Motiv och text kommer från den tyska andaktsboken *Evangelische Sinn-Bilder auf alle Sonn- Hohe Fest- und Apostel-Täg* av Philipp Ehrenreich Wider med illustrationer av Cornelius Nicolaus Schurtz utgiven i Nürnberg 1662. McKeown presenterar alla kyrkans befintliga bänkdörrar i bild och text ackompanjerade av Schurtz' och andra emblematiske bilder. Författarens skiss över bänkdörrarnas placering i den gamla Tådenekyrkan ökar ytterligare läsarens förståelse för mångfalden och prakten i kyrkan.

Emblematisken utvecklades i Italien, Tyskland och Frankrike under renässansen och många av de kristet religiösa bilderna i P. E. Widars bok har i enlighet med renässansens anda antika mytologiska motiv som utgångspunkt. Hur menigheten i Tådene reagerade på att få se en nästintill naken Apollon bärandes de tre museerna i handen omgiven av texten *Nåd och onåd wiser Gudh, Nåde wisas, följ hans bünd* förtäljer inte historien.

Friherrinnan Bonde anlitate kyrkomålaren Edvard Orm (ca 1670-1735) och husets informator, poeten Johan Runius (1679-1713) för att genomföra det omfattande arbetet. I Orms målningar omger färgstarka stads- och naturlandskap emblemen, i dörrarna till friherreparets bänk användes exempelvis den starka rosa färgen som bakgrund. Runius tvåradiga texter förklarar och kompletterar bilderna med direkta moraliska uppmaningar till församlingsborna.

När Tådenes nygotiska kyrka uppfördes på 1870-talet revs den gamla. Det kunde ha gått illa för kyrkdörrarna, men de togs om hand och placerades i det Lilliehöökiska gravkoret och så småningom återplacerades de i kyrkorummet.

Bildschemat på dörrarna är i både svenskt och internationellt sammanhang unikt. Det är inte minst därför ett mycket värdefullt arbete som McKeown genomfört när han i denna bok presenterar och levandegör den svenska stormaktstidens bildningsanspråk. Författarens omfattande

Bänkdörr Tådene k:a. Nåd och onåd wiser Gudh, Nåde wisas följ hans bud. Foto JE Nordstrand 2010

käll- och litteraturforskning redovisas i en drygt fem sidor lång referenslista.

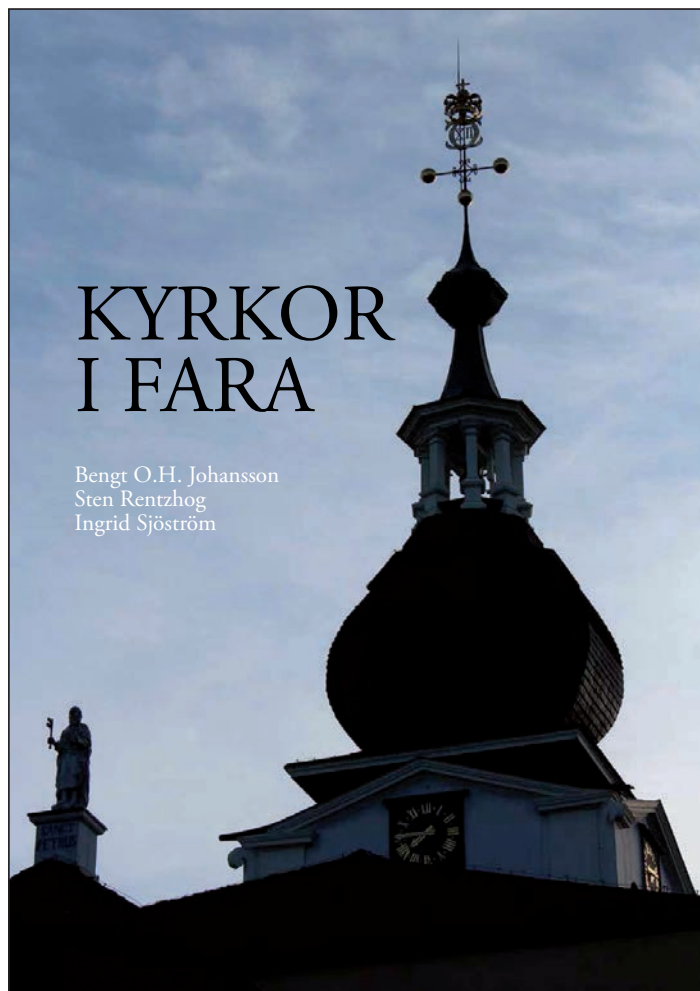
När jag som mycket ung sommarjobbade på det stolta stormaktslottet Skokloster fascinerades jag av fältherren C. G. Wrangels emblemålningar, som fanns på flera ställen i slottet. Det är därför med glädje jag nu har stiftat bekantskap med den oväntade konstskatten emblemålade bänkdörrar i en stilla landsortskyrka.

Boken är en ovärderlig källa till kunskap om emblemmåleri i Sverige och internationellt och bokens engelska text gör det möjligt för en internationell läsekrets att få en inblick i svensk kyrklig konstkultur. Boken riktar sig till en kultur- och konsthistoriskt intresserad läsekrets, den är rikt illustrerad och har en längre svensk sammanfattning. Vissa små skönhetsfel gällande figurnummering är det lätt att overse med.

Charlotta Hanner Nordstrand Fil.dr. Senior lektor emerita, Dept. of Conservation, Gothenburg University.

McKeown, Simon (2021) *Sacred Emblems in Western Sweden – Brita Christina Bonde, Johan Runius, and the Tådene Panels*. 323 s. ill. Skara: Skara Stiftshistoriska Sällskap, nr 108. Pris 200 sek + frakt, kan beställas <http://skarastiftshistoriska.nu/sallskapet/>

Kyrkor i fara – ny bok från Sockenkyrkonätverket

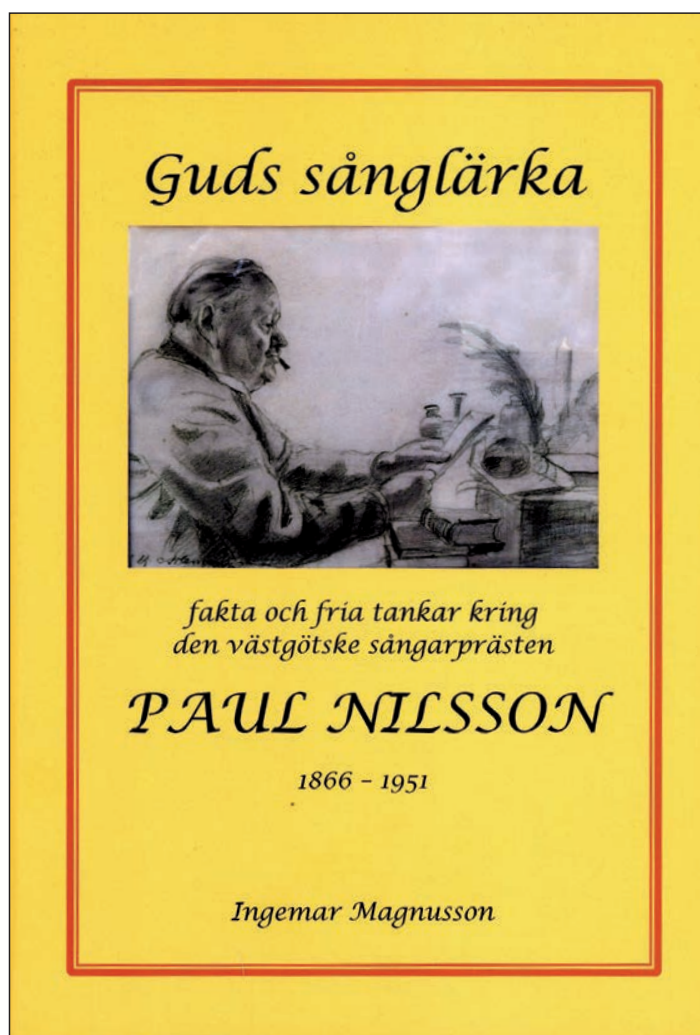
Sockenkyrkorna är vårt största sammanhållna kulturarv. Genom dem kan vi överallt i landet uppleva människor och samhälle, världsbild och levnadsvillkor – under nära tusen år. De har alltid tagits för givna. Men så är det inte längre. Sockenkyrkornas bevarande måste därför diskuteras nu, innan hotet om rivningar och försäljningar rycker närmare. Denna bok handlar om sockenkyrkornas mångfacetterade värden – och om vikten av att vårda och använda dem. Det här är en bok med kunskap och en bok som skrivits för att väcka debatt i en viktig framtidsfråga.

Om författarna: Bengt O H Johansson, professor, arkitekturhistoriker, f d länsantikvarie och chef för Riksantikvarieämbetets kulturmiljöavdelning, avled 2021. Sten Rentzhog, docent, byggnads- och kulturhistoriker, f d landsantikvarie Ingrid Sjöström, docent, konst- och kyrkohistoriker, f d chef för Sveriges Kyrkor.

Gåva till sällskapet

Framlidna medlemmen i vårt sällskap, Läroverksadjunkten Elisabeth Hörnlund, Lidköping (24/1 1942-3/12 2020) efterlämnade testamentariskt en gåva till sällskapet om 200 000 kr. En del av summan har sällskapet tagit i anspråk till den nyligen utgivna Sacred emblems in western Sweden.

Boken om Paul Nilsson klar

Den 28 oktober 1951 avled emeriti kyrkoherden i Sjögestad Paul Nilsson. På den stora resta gravstenen på Sjögestads kyrkogård återfinns en relief av Paul Nilsson med textbandet runt: Jubla Guds ära min tunga. Sällan har väl en text på en gravsten så passat in på den som vilar i graven som här.

Det är som diktare och psalmförfattare Paul Nilsson gjort sig känd. Flera av hans psalmer i psalmboken håller hög klass. En av psalmbokens djupaste och innehållsrikaste är kanske Se vi går upp till Jerusalem i heliga fastetider ... I adventstid sjungs hans hymn Sions dotter och i vårbrytningen får vi höra körerna sjunga Västergötlands "nationalsång" Jag hälsar dig västgötarike ...!

Arkitekten Ingemar Magnusson har skrivit den nyutkomna boken om Paul Nilsson där titeln är Guds sånglärka fakta och fria tankar kring den västgötske sångarprästen Paul Nilsson 1866-1951. Boken omfattar 141 s. och är rikt illustrerad i hårdband. Pris 175 kr. Den ger en tämligen utförlig presentation av Nilssons dikter och det är första gången som dessa presenteras på detta sätt.

Stiftskollekt

Den 17 oktober upptogs en kollekt i Skara stifts kyrkor där halva det insamlade beloppet gick till Skara stiftshistoriska sällskaps verksamhet att synliggöra stiftets historia. Drygt 33 000 kronor samlades in till sällskapet. Ett stort tack säger styrelsen till alla givare.

Konstnärerna

Saga Walli och Gunnel Kjellgren-Schultze var två Göteborgskonstnärer som under 1900-talet kämpade med att få sin konst accepterad. Både av köpare och av sin närmaste omgivning. Konsten var deras levebröd. Men de fick inga erkännanden av det officiella konstetablissemangen och finns inte med i berättelsen om Sveriges 1900-tals konsthistoria.

Både Saga Wallis och Gunnel Kjellgren-Schultzes konst nådde långt utanför hemorten i form av altartavlor i kyrkor, officiella porträtt av direktörer, präster, biskopar och rektorer, och som textil inredning i bostäder och offentlig miljö.

Konstnärerna är en dubbel konstnärsbiografi över Sagas och Gunnels konstnärskap, deras liv och de utmaningar som mötte dem. Göteborgsmiljön med sina tongivande kvinnoföreningar spelade också en stor roll i konstnärsvännernas liv.

Boken är rikt illustrerad.

KONSTNÄRERNA SAGA WALLI OCH GUNNEL KJELLGREN-SCHULTZE I 1900-TALET'S GÖTEBORG

Charlotta Hanner Nordstrand

Inbunden, 200 x 240 mm, 120 sidor

ISBN: 9789189021594

E-BOK: 9789189019607

Utgivning: januari

Genre: Konst

Charlotta Hanner Nordstrand är konstvetare och skrev år 2000 en avhandling om Göteborgs konstliv under 1800-talets mitt. Under arbetet letade hon upp flera kvinnliga konstnärer och frågan om varför de inte var mera kända väcktes. Charlotta har varit lektor vid Göteborgs universitet. Hon har också arbetat som intendent på Göteborgs konstmuseum och informatiker på Byggnadsvård Nääs.

VOTUM MEDIA AB
Skårevägen 60, 653 50 Karlstad
054-15 16 18
votummedia.se

Försäljning
Lars-Eric Hermansson
0706-53 12 13
lars-eric@votummedia.se

Press- och mediakontakt
AnnaSara Gotting
070-71 89 562
annasara@votummedia.se

Distributör
Förlagssystem
08-657 95 00
order@forlagssystem.se

En målning från en högtid i Tådene

I september utgav sällskapet boken *Sacred emblems in western Sweden* som beskriver de målningar som en gång funnits i Tådene gamla kyrka. Varje kyrkbänk hade sin söndag med målning och ett rim/devis. Konstnär var Edward Orm och diktaren västgöten Johan Runius. Av de över 50-talet ursprungliga målningar återfinns idag ett drygt trettioital. Målningarna är unika och går tillbaka till förlagor från kontinenten och framförallt Tyskland. Ambitionen är att framöver även beskriva de målningar som finns på Läckö slott och som bildmässigt har mycket med Tådenebilderna att skaffa.

Tådene gamla kyrka revs och den nya invigdes 1870. Det var den kände Göteborgsarkitekten Adrian Crispin Petersson som ritade kyrkan som kom att rymma nästan 1000 personer. En mycket väl tilltagen kyrka på den västgötska landsbygden. Vid denna tid trodde många på landsbygdsexpansion och utveckling, inte minst genom järnvägens dragande genom orten. Sanningen blev en annan.

Noterbart på målningen är dopfontens centrala placering i koret.

Tådene var ett patronellt pastorat där ägaren till Storebergs gods hade rätt att utnämna kyrkoherde. Den förste innehavaren av dessa rättigheter var Gabriel Lilliehöök (1657-1706) och kom att fortleva fram till 1922 då patronatssystemet avskaffades i hela landet.

1895 valdes Sven Johan Dahlstrand till kyrkoherde och installerades vid en gudstjänst i Tådene kyrka av biskopen Ernst Jakob Keijser. Denna högtid har avbildats genom

konstnärinnan Regina Kyhlberg - Bobeck (1843-1913). Hon var gift med kyrkoherden i Tun K. J. Bobeck. Hennes akvarellmålning av installationen är mycket intressant. På tavlans baksida finns angivet vilka de närvarande kring altarringen var. Jag nämner födelseår och dåvarande tjänst. Det är från vänster: Frans Wilhelm Siberg (f. 1830, kyrkoherde i Säva), Bengt Jakob Wallgren (f. 1831, kyrkoherde i Örslösa), Peter Andreae (f. 1846, komminister i Örslösa), Lars Toft (f. 1853, komminister i Flo), Per Alfrid Andreae (f. 1861, komminister i Tådene), biskop Keijser (f. 1846, biskop i Skara 1895), Sven Johan Dahlstrand (f. 1850, kyrkoherde i Tådene), Johan (Janne) Warholm (f. 1817, kyrkoherde i Amnehärad), Karl Josef Bobeck (f. 1842, kyrkoherde i Tun), Lundblad (här saknas förnamn men kan möjligen vara Gustaf Teodor, f. 1851, komminister i Händene), J. W. Ander (oidentifierad) och Andreas Karlén (f. 1844, kyrkoherde i Otterstad) och August Lundgren (f. 1836, kyrkoherde i Råda).

Tavlan finns idag i Silvi skola i Tun där också en stor samling av Kyhlbergs tavlor finns.

Här bär samtliga präster utom biskopen mässhake – dock i olika färger. Gröna, vita, svarta och röda syns. Denna sed har varit kvar ända fram till modern tid. Den får idag anses vara bruten. Biskopen bär även kräkla.

Noterbart på målningen är dopfontens centrala placering i koret.

Johnny Hagberg

Saleby kyrkklockas 700-års jubileum

Sveriges äldsta daterade kyrkklocka hänger i klockstapeln vid Saleby kyrka några mil från Skara. Äldre klockor finns men är inte daterade.

Den äldsta kända klockan i Sverige är gjuten i början av 1100-talet och påträffades under en plöjning av en åker i Uppland 1916. Den finns nu i Statens historiska museum. Sveriges äldsta bevarade klocka som är i bruk finns i Ödskölts kyrka i Dalsland, förmodligen gjuten under andra hälften av 1100-talet. Även Marums gamla kyrkklocka från Västergötland lär vara från 1100-talet

Salebyklockans text är i runor och lyder i översättning:

Då jag var gjord, då var ett tusen tvåhundra tjugo vintrar och åtta från Guds födelse. Hell Maria, full av nåd. Dionysius vare välsignad

Att Sankt Dionysius namn finns på klockan tyder på fransk influens. Avståndet till Frankrike och Paris var långt men det fanns studenter som sökte sig från Skara till Paris för att studera. Här var Dionysius ett stort helgon. En av de mest kända är biskop Brynolf I, Brynolf Algotson som studerade i 18 år i Paris.

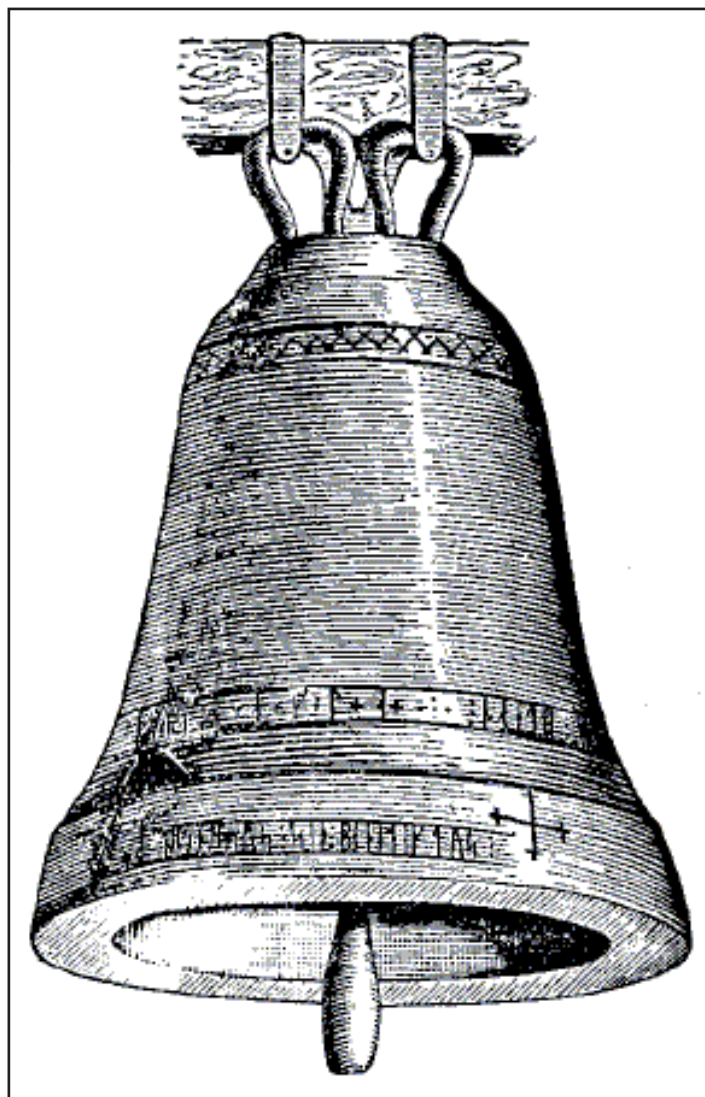
I en nyutkommen bok i serien *Runica et Mediaevalia* med titeln "Swedish students at the University of Paris in the Middle Ages" (red: Olle Ferm och Elisabeth Mornet; Centre for Medieval Studies, Stockholm University) berättas om studenterna i Paris. "Det är en särdeles innehållsrik bok. Det är helt i sin ordning att en redogörelse för just Parisuniversitetet i omfång överträffar alla studier över andra lärosäten under den period som det här handlar om, det vill säga 1200–1500. Ty under de första 150 åren av denna epok var Paris helt dominerande bland de lärdomsskolor dit svenska studenter sökte sig. Innan Karlsuniversitet i Prag grundades år 1347 fanns inte något universitet på den europeiska kontinenten norr om Alperna" skriver professor Stig Strömholm i en tidsningsanmälan.

Salebyklockans 700-årsjubileum firades 9 december 1928 med gudstjänst. En kantat framfördes skriven av hovpredikanten och psalmdiktaren Paul Nilsson med musik skriven av Skara domkyrkas organist Ivar Widén. Ett häfte om fyra sidor trycktes. Jubileet uppmärksammades i hela svenska pressen och klockan förärades ringa in år 1929 i radio.

Klockan blev allvarligt skadad 1963 efter att elektrisk ringning med motorer under tre år använts för klockan efter installationen 1960. Järnbygeln inne i klockan där kläppen var upphängd hade nämligen slitits ut och kläppen därför fallit ned.

Experter som sedan undersökt klockan fann att 730 års handringning hade slitit på klockan mindre än tre års elektrisk ringning! Bergholtz klockgjuteri i Sigtuna fick uppdraget att utföra den svåra reparationen. Därefter hängdes den upp i en ny klockstapel på kyrkogården för att användas endast vid högtidliga tillfällen som vid begravningar och nyårsringningar. Det sker nu av försiktighetsskäl genom handringning. Samtidigt beställdes en ny lillklocka som hängdes upp i tornet på den gamlas plats bredvid den gamla storklockan.

Professor Olle Ferm skriver i en artikel i den kommande utgåvan av *Äldre Västgöta* lagen:

"Möjligen har även ett kulturell kapital varit en tillgång vid valet. Eskil var en studerad karl.

Om det vittnar lagmanslängdens karaktäristik av honom. Grundläggande skolning kan Eskil och hans bröder ha fått hemmavid, dvs. i Bjälbo, av munkar från det närbelägna Alvastra, varefter de sannolikt dragit till Paris för studier. Också västgötar torde tidigt ha sökt sig till Paris, t.ex. de lärda män som bereddes plats i Stenars domkapitel. Om västgötska kontakter med Paris vittnar ännu idag kyrkklockan i Saleby några mil väster om Skara. Klockan är försedd med en inskrift från 1228, där St. Denis, Frankrikes skyddshelgon, åberopas ("Dionysius vare välsignad"), i Sverige en alldeles unik företeelse vid den tiden. Inskriften är märklig också av ett annat skäl. Inskriften är utförd i runor, men språket är latin. Här förenas inhemskt, franskt, latinskt och katolskt."

Kantat, vid Saleby kyrkklockas 700-årsjubileum, 1928.

I

"Ettusentuhundratjugu vintrar
och åtta från Guds börd"
jag signad sprang ur smältarens degel,
och stämman först vart hörd.
Ave Maria, gratia plena,
hjälp mig att sjunga till tider sena!
Asarna, jättarna för mig fly,
det ringer, det ringer i Saleby.

II

Kung Magnus han rider i Skara in,
det gånge honom väl.
Vid klostrets bord han sirligt präntar,
han skriver fri var träl,
smattrande klinga riddarhornen,
jublande klockorna klämta i tornen,
slätterna svara högt upp i sky,
det ringer, det ringer i Saleby.

Ur danska fogdeborgar lågan
slår upp med hiskeligt dån,
av bondenävar oket bräcktes.
Hell, Gustav Eriksson!
Vitt ut i bygderna hyllningen höres,
kungsordet brått av klockorna föres,
nu månde dagen för Sverige gry,
det ringer, det ringer i Saleby.

III

För evangelium Gustavus
drog ut till Breitenfeld,
"Guldkonungen" den grymme draken
i första hugget fällt.
Eftervärlden, fira ett stolt jubileum,
kyrkofolk, sjungen, sjungen Te Deum!
Nu skall Sankt Görans visa bli ny,
det ringer, det ringer i Saleby.

Vid Narva låg den ryske tzaren
med all sin stora makt,
för konung Carl han sprang som haren
och vann där blott förakt.
Vår blev victorian utan like
fröjderop skalla kring Sveriges rike.
Mer är Guds hjälp än båd' krut och bly,
det ringer, det ringer i Saleby.

IV

I svenska hagar växer freden,
och skalder lyran slå,
från slottet sotesängens hälsning
Carl Johan sänt till Peau.
Mörker föll tungt över sörjande bygder,
stjärnklara lyste monarkens dygder,
sorgflor till rikets banér vi sy,
det ringer, det ringer i Saleby.

V

Guds ord, som helge Sigfrid sådde,
har rikeligen grott,
jag sett de tusen gångna släkten,
som här på slätten bött.
Kallade jag, de kommo till mässan,
helgmål jag ringde, de blottade hjässan,
händerna knäppte, när dag blev ny,
det ringer, det ringer i Saleby.

Jag är himmelrikets härold.
Gud nåde varje själ!
I dag du bjuds till Lammets bröllop,
jag menar dig så väl.
Seklerna sju har min stämma ljudit,
fäderna aldrig jag fäfängt bjudit,
ringer, tills yttersta dagen skall gry,
det ringer, det ringer i Saleby.

Johnny Hagberg

Missale-helg 29-30 januari

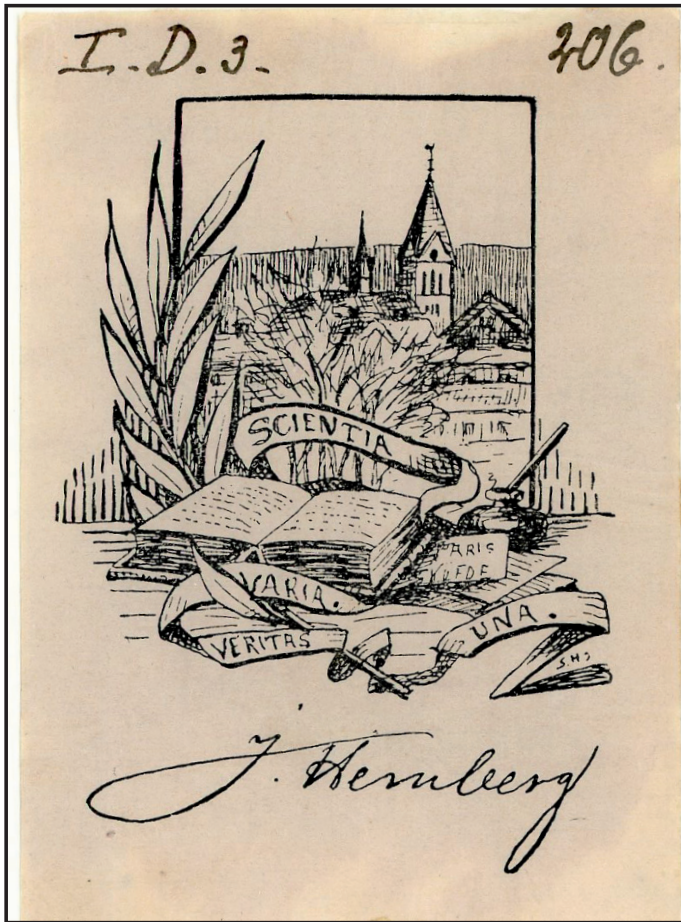

Västergötlands Museum bjuder in till ett seminarium med anknytning till Skaramissalet, lördag 29 januari 2022. Tanken är att ge besökaren kunskap om missalet och varför boken hamnade just i Skara. Vidare, presenteras Skaras tidiga historia samt stadens bok- och bibliotekshistoria. Bakom arrangemanget står Stiftshistoriska sällskapet tillsammans med Skara Stift, Skara Pastorat, Skara Skolscen, Veterinär-museet och Skara kommun.

Medverkande föredragshållare är Henrik Jansson, historiker som föreläser om Skaras tidiga historia i ett internationellt perspektiv, Varför hamnade missalet i Skara och vad har Olof Skötkonung, Skaras grundare, haft för betydelse? Johan Sundén, idéhistoriker kommer att presentera Skara som tidig bok- och biblioteksstad samt klostrens betydelse i sitt föredrag. Lars-Göran Lönnermark, biskop emeritus kommer att förtydliga forskningen runt Skaramissalet medan Mattias Lundberg, musikhistoriker ger åhöraren en beskrivning av 1100-talets musikkvärld, specifikt ur Skaramissalet. Lördagen avslutas med gregoriansk sång i Skara domkyrka med gruppen Ars Veritas.

Söndagen den 30 januari firas högtidlig mässa i domkyrkan med medverkan av biskop Åke Bonnier och kör. Vid denna gudstjänst kommer Skaramissalets båda delar att bli återförenade då båda kommer att finnas på altaret.

Exlibris för två kyrkoherdar i Skövde

Att en präst väljer att ha "sin" kyrka som motiv på ett exlibris är inte ovanligt. Inte så konstigt då prästen och kyrkan där han eller hon har tjänstgjort skapar en särskild samhörighetskänsla. Här återges exlibris för två kyrkoherdar som varit stationerade i staden Skövde; Johan Hemberg och Otto Hermansson.

Johan Hemberg var född på Torsö 1850, son till lantbrukaren och Vänerskepparen Gustaf Johansson och Kristina Andersdotter. Han blev student 1877 och prästvigdes 1879 och blev förste lärare vid Gustafsbergs barnhus samma år, pastor vid svenska församlingen i Paris 1887, kyrkoherde i Skövde pastorat 1893, kontraktsprost i Billings kontrakt 1896–1923. Han var inspektör vid Skövde läroverk 1895–1922 och avled 1928.

Hemberg var i sitt andra äktenskap gift med Signe f. Hedenius (1863–1944). Dotter till medicinprofessorn Per Hedenius (med släktskap till professorn Ingemar Hedenius). Det är också Signe som tecknat Johan Hembergs exlibris 1908. Motivet är Skövde kyrka med Billingen i bakgrunden.

Prosten var en lärd man vilket också de latinska vinjetterna vid den uppslagna boken antyder.

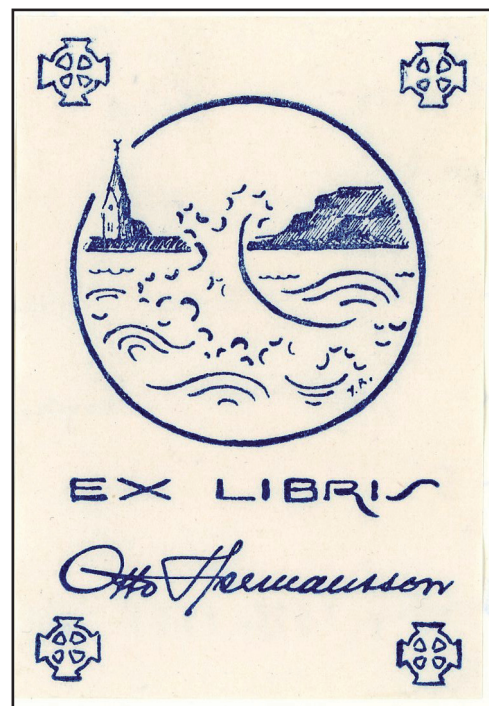
Birgitta Rudberg som var släkt med Hemberg har ganska ingående beskrivit familjen i böckerna *Elli Hemberg - en sökare* (1996) och *Jag - Signe Hedenius: släkterna Winbom - Hedenius under 1600-, 1700- och 1800-talen* (2010)

Otto Hermansson var född i Göteborg 1879 och prästvigdes 1902 för Skara stift. Han blev kyrkoadjunkt i Skövde 1912, komminister i samma församling 1913 och slutligen

kyrkoherde 1925. Han utsågs till Hovpredikant 1933.

Hermanssons exlibris har också Skövde kyrka och Billingen liksom västkustens havsvågor. De fyra korsen antyder ägarens hemvist i ungkyrkörörelsen och engagemang i ungdomsrörelsen. Det är också Hermansson som tagit fram detta ungdomsmärke som sedan blev ett med Kyrkans Ungdom i hela Sverige. Han var legendarisk som ungdomsledare i Skövde och när ungdomskretsen i församlingen hade sina glansdagar kunde det samlas 3–400 ungdomar som intresserade tog del i hans bibelstudier. Han var också initiativtagare till Flämslätt som på många sätt blev stiftets ungdomsgård.

Otto Hermansson var militärpräst vid Kungl. Skaraborgs Regemente åren 1917–1943. Nästan varje morgon kunde man se honom rida ut med sin egen häst från regementet där han hade stallplats.

Utan tvekan kan sägas att Otto Hermansson var en stark personlighet med en stark vilja och som drev sina hjärtefrågor. Därtill hade han mycket humor.

Hermanssons exlibris är tecknat av Yngve Rudberg som var kyrkoadjunkt i Skövde 1914–1919, komminister i Vänersborg 1919–1936 och därefter Direktor vid Fjellstedska skolan i Uppsala och senare domprost i Skara för att slutligen vara stiftets biskop 1951–1955, Teol. dr h. c. 1941 och avled 1978.

Rudberg var utrustad med estetiskt sinne. Han hade blick för färger och linjer och var en duktig tecknare. På försättsbladet på många årgångar av stiftets Julhälsningar och Västgötaungdomens Julbok står signaturen Y. R., vilket betyder Yngve Rudberg.

Rudberg var född i Björsäter 1887 och son till den kände botanisten och kyrkoherden August Rudberg. Yngve Rudberg ingick äktenskap med Margit Hemberg (1895–1987) som var dotter till Johan och Signe Hemberg i Skövde.

Johnny Hagberg

Träbildhuggare Emilia Lehrgrafven

En av de tre bildhuggarna som anlitats till arbetet med ornamenten på Varnhems kommande barockorgel är Emilia Lehrgrafven i Tibro. Hon har varit med att utföra det mest stora ornamentet som pryder det världsunika och tidstypiska instrumentet Claviorganum som finns i Christine kyrka i Göteborg.

Claviorganum är ett kombinationsinstrument som består av en orgel och en cembalo. Instrumentet var i flitig användning under mitten av 1700-talet med kompositören Georg

Foto Magnus Kjellsson

Friedrich Händel vid klaviaturet, när han ledde sångare och musiker.

När instrumentet återskapades, på uppdrag av Göteborg Baroque var det Emilia Lehrgrafven som fick jobbet att stå för utsmyckningen av orgeln.

Hon har det numera ovanliga yrket som träbildhuggare. Yrket har gamla anor och hantverket är detsamma som för hundratals år sedan. Att jobba med bildhuggeri är i princip samma yrke som på 1600-talet.

Sedan 12 år tillbaka driver hon eget företag och det startades upp direkt efter utbildningen som träbildhuggare.

Det som gjorde instrumentbygget världsunikt var att något liknande instrument inte har byggts sedan Händels tid. Orgeln och cembalon byggs var för sig av respektive instrumentbyggare Mats Arvidsson och Andreas Kilström. Delarna kopplades sedan ihop för att bilda instrumentet claviorganum.

Sång- och instrumentalgruppen Göteborg Baroque, och deras konstnärlige ledare Magnus Kjellsson är den som lade beställningen av ornamentet som pryder framsidan av orgeln. Den totala summan för bygget av instrumentet blev 2,8 miljoner kronor. Invigningskonserten var i Tyska Christinae kyrka i Göteborg den 21 februari 2019. Allt blev till slut möjligt genom en stor donation.

Foto Magnus Kjellsson

Claës Johan Ljungström – fornforskare, poet och präst

Claës Johan Ljungström – fornforskare, poet och präst

Västergötlands Fornminnesförening har nyss utkommit med en ”mellanårsbok” där en av Skara stifts mest framstående och mångsidigaste präster beskrivs. Det handlar om kyrkoherden i Västra Tunhem, Claës Johan Ljungström (1819-1882). I Cederbom/Fribergs *Skara stifts herdaminne 1850-1930*, 1928 beskrivs han enligt följande:

Ljungström kom att räknas till de mångsidigaste och mest begåvade prästerna på sin tid inom Skara stift: brinnande håg för studier, kraft och lust för att gripa in och verka i levande livet, håg för vetenskaplig forskning, för natur- och hembygdsskildring, för skaldekonst, för talarkonst i högre stilen, för det skämtsamma, lekande lätta, för allt sådant ägde han lust och fallenhet.

Om man besöker Västra Tunhems kyrkogård kan man där se en högrest, ståtlig gravsten i granit med en vacker runslinga. Texten på stenen lyder *Claes Johan Ljungström 1819-1882. Kyrkoherde i Tunhem. Medlemmar i församlingen reste stenen*. När Claes Johan Ljungström tillträdde kyrkoherdetjänsten i Västra Tunhem den 31 juli 1871 var han redan en känd präst, en etablerad fornforskare och skriftställare. Han var initiativtagare och grundare av Västergötlands Fornminnesförening den 11 juni 1863 och var dess sekreterare till sin död 1882.

Hans bibliografi är tämligen omfattande och upptar topografiska beskrivningar, predikningar, översättningar, poesi, runor, tidningsartiklar och bidrag i årskrifter där hembygdsberättelser, fornminnesbeskrivningar och etnografi har stort utrymme. Till detta kommer också frimureriska föredrag och minnestal. Ljungström var en intresserad och aktiv frimurare som var med att grunda en frimurarförening

i Lidköping 1869 och en loge i Vänersborg 1875. Att han därtill var en stor humorist antyder hans dikt i *Svenska Familj-Journalen* 1867 och som handlar om Husråttan:

Hvarför hata mig beständigt,
Mig, som är så nått och fin?
Är jag icke klädd anständigt
Äfven utan krinolin?

Boken består huvudsakligen av utvalda och återgivna artiklar från Ljungströms penna liksom hans bibliografi. Johnny Hagberg skriver inledningskapitlet *Claës Johan Ljungström – en levnadsteckning* och Anna Maria Claesson ett kapitel kring Ljungströms bouppteckning betitlad: *Punschglas, drivbänksfönster och ”antikviteter”*. Hon avslutar sin artikel med att citera vad efterträdaren som sekreterare i fornminnesföreningen Fredrik Nordin publicerade i föreningens årsskrift 1883:

När ryktet om hans hädangång nådde hit, lät Västergötlands Fornminnesförening genom en hans trogne vän sända honom en honom sista helsning i form af en krans. På denna var anbragt en inskrift, lånad ur ett känt fornqwäde, och den vilja wi äfwen rista på den bautasten, som wi i våra tankar resa åt honom:

den mans rykte
dör dock aldrig
som samkat åt sig ett godt

Boken omfattar 193 s. och Anna Lokrantz är redaktör.

Biskopsvisitation i Norra Ving 1746

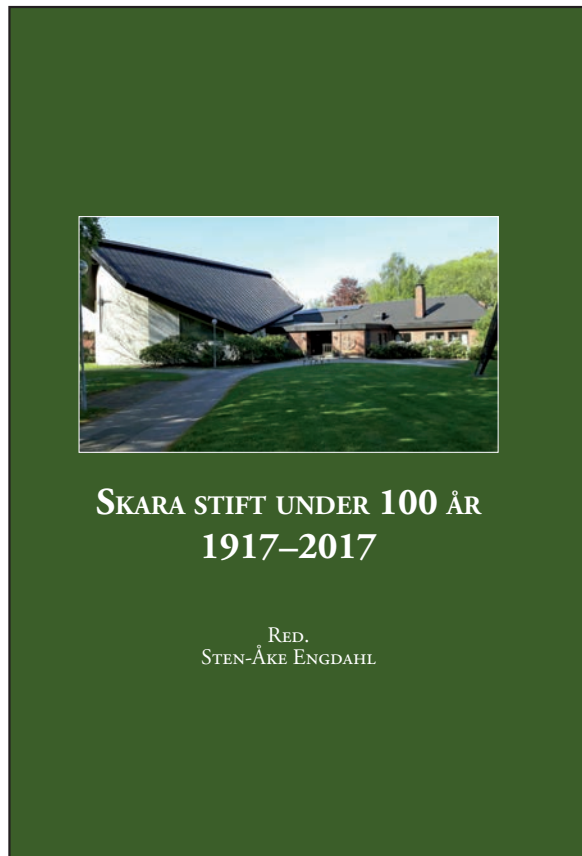
Den 25 augusti 1746 höll biskop Daniel Juslenius visitation i Norra Vings församling i närvaro av kyrkoherden, lektor Venerbom. Då gick de medeltida helgonbilderna ett mörkt öde till mötes i 1700-talets iver att rensa kyrkorummen. Så här står det i kyrkoböckerna från visitationen:

Aldenstund man förnimmer at wid kyrkorne härstädes finnas åtskillige gamle Maria= och andra helgons bilder, som af Påfwedömet äro öfwerlefwor, hwilka af enfaldigt folk missbrukas til allahanda widskjepelser, så befalte Högwyrdige Doctorn och Biskopen, at alla dylika bilder, skola i en grop djupt uti kyrkogården nedgrafwas, men tilförne sönderslås, på det all förargelse och tilfället til dylike widksjepelser måtte af någon rödjäs.

Daniel Juslenius (1676–1775) var biskop i Skara stift 1744–1752. Han var biskop i Borgå 1734–1742 men måste lämna sitt uppdrag och fly till Sverige. Han ivrade för folkundervisning och bekämpade vidskepelse och hedendom i Karelen. Här kom han också att motarbeta den grekisk-ortodoxa kyrkan och pietismen. En föga populär framtoning som gjorde honom omöjlig som biskop i Borgå stift. Till hans positiva sidor får nämnas att han 1745 utgav en finsk-latinsk ordbok som under lång tid var ett viktigt referensarbete. Han är begravd på Skänings-Åsakas kyrkogård.

Robin Gullbrandsson

Ny bok från Skara stiftshistoriska sällskap

På juldagen 1940 gick nästan 110 000 personer i julottan i Skara stift. Det är sannolikt det största gudstjänstdeltagandet som noterats under det senaste seklet. Vi vet detta för att det hade börjat att föras statistik i kyrkorna. Kunskapen om denna händelse och många andra finns nu samlade i den nyutkomna boken *Skara stift 1917–2017*.

Boken ompänner två reformationsjubileer. När man firade i Skara 1917 fick bankpersonal och skolbarnen ledigt! 2017 firades med bland annat tesspikning i domkyrkan.

24 olika författare medverkar i boken som omfattar 240 sidor. Den är rikt illustrerad och med hårda pärmar. Redaktör är Sten-Åke Engdahl och biskop Åke Bonnier skriver en efterskrift.

En avdelning handlar om prästgårdar i stiftet. Idag finns ett fåtal kvar i församlingarnas ägo. Vi får följa med till Hova, Borås, Skövde och Larv och möta tidsbilder och människor.

Avyttring har också drabbat en del småkyrkor. Dessa byggdes med stor entusiasm och kärlek och kom att inspirera många människor. Omslagsbilden visar en av de senast byggda kyrkorna i stiftet, Vargön, som 2015 var den första kyrkan att få solpanel på taket.

De tre stiftsgårdarnas historik presenteras liksom biskoparnas heraldiska vapen. Även SKUT, Missionens och Lutherhjälpens historia tecknas.

2021 är det 70 år sedan diktare och sångarprästen, hovpredikanten och psalmförfattaren Paul Nilsson gick ur tiden. Denne "Guds sånglärka" har ett eget kapitel i jubileumsboken.

Skara domkyrkas renoveringar beskrivs och utreds liksom ordet Stommen som är ett urgammalt begrepp för sambandet mellan präst och kyrka.

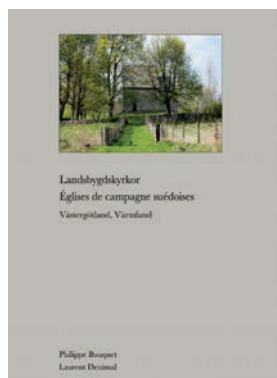
Detta och mycket, mycket annat finns att läsa i jubileumsboken. Pris 175 kr + ev. porto.

NYA MEDLEMMAR

Tommy Jonsson	Lidköping
Per Carlsson	Habo
Ingela Olsson	Västra Tunhem
Sacke Frondelius	Munkedal
John Fahlnaes	Göteborg
Claes Virestedt	Vretstorp
Andreas Lindblad	Skara
Kim Spolén	Bromma
Emilia Lehgafven	Tibro
Anna Thyr	Skånings Åsaka
Alfred Friman	Simrishamn

En ny bok om Landsbygdskyrkor kommer ut på våren 2022

*Landsbygdskyrkor / Eglises de campagne suédoises
Västergötland och Värmland*

Projekt är initierad av f.d. professorn i Skandinaviska språk, Philippe Bouquet (Caen Universitetet, Frankrike), med fotografier av Laurent Denimal.

Ur förordet:

«Laurent och jag har bemödat oss om att hitta de allra minsta kyrkorna, de som ligger så långt från allfartsvägarna som möjligt. Ibland har vi varit tvungna att följa små «valnötsdoftande» stigar, som man säger på franska, till exempel för att hitta Sunktak, uppe på sin gräsbevuxna kulle.»

Teknisk information

Text: Philippe Bouquet
Fotografier: Laurent Denimal
Format: 155 x 210mm

Sidor: 144, varav 152 färfotografier
Upplaga: 200 exemplar
Språk: svenska, franska och engelska

För mera information:

www.laurentdenimal.se - mail@laurentdenimal.se

Medlemsinformation

Årsavgiften är 100 kr.

För ständigt medlemskap 750 kr.

Bankgiro 5812-8166.

Swish-nummer 123 303 59 46

BIC= SWEDSESS

IBAN-nummer SE45 8000 0828 9102 4883 5274

Organisationsnummer 868401-1045

Alla ändringar vad gäller adress, titlar m.m. skall meddelas registeransvarig Ulla Falk, Hattmakaregatan 10, 532 33 Skara
munkgarden@telia.com

Skara Stiftshistoriska Sällskap

Hemsida: www.skarastiftshistoriska.nu

Stiftshistoriska sällskapets böcker kan beställas hos Johnny Hagberg, Tullportagatan 6 B
532 30 Skara

Tel: 070-550 00 98

E-post: jonnyhagberg52@gmail.com

Styrelse

Ordf. Johnny Hagberg, Skara
Vice ordf. Lena Maria Olsson Floberg, Fristad
Skr. Robin Gullbrandsson, Trevattna
Kassaförvaltare Gunnar Wilsson, Skara
Markus Hagberg, Skara
Helena Långström Schön, Skara
Karin Nelson, Lovene
Fredrik Häggelund, Borås
Åke Larsson, Söne

Redaktör för medlemsbladet:
Johnny Hagberg.

ISSN: 1103-3959

Tryck: Solveigs Tryckeri, Skara